

EDUKACJA OBYWATELSKA PODSTAWĄ ROZWOJU DEMOKRACJI OBYWATELSKIEJ

Prawa człowieka stanowią ważne źródło inspiracji dla programów zajęć edukacji obywatelskiej. Pozwalają one na wprowadzenie nowych treści, zbudowania przestrzeni do doświadczenia stosowania praw, wolności i obowiązków człowieka i obywatela w praktyce. Uniwersalność praw ułatwia edukatorom wyszukanie przykładów rzeczywistych sytuacji zastosowania lub złamania chronionych międzynarodowymi dokumentami praw.

Dla zobrazowania przedstawiam prawo człowieka do wiedzy, z którego wynika prawo dostępu do informacji publicznej, dostępność informacji jej otrzymywania i rozpowszechniania, zakaz dyskryminacji na różnych zdefiniowanych polach, wolność wypowiedzi, przeciwdziałanie zjawisku korupcji (politycznej, w sektorze publicznym i prywatnym).

Ważnym podkreślenia jest fakt, że szkoła jest pierwszą przestrzenią publiczną, w jakiej młodzi ludzie działają, instytucją publiczną, z którą młodzi mają świadomą styczność, wobec której mają obowiązki i prawa. To tu młody człowiek doświadcza standardu pracy administracji publicznej, jej służebnej roli wobec obywatela. To pierwsze doświadczenie bardzo mocno oddziałuje na postawy obywatelskie dzieci i młodzieży oraz ich poglądy i postawy w późniejszym życiu zawodowym, społecznym czy rodzinnym. Ważę oddziaływania szkoły na ucznia podkreśla Europejska Karta Uczestnictwa Ludzi Młodych w życiu lokalnym i regionalnym.

EUROPEJSKA KARTA UCZESTNICTWA LUDZI MŁODYCH W ŻYCIU LOKALNYM I REGIONALNYM przyjęta przez Stałą Konferencję Europejskich Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy w roku 1992 roku, znowelizowane w roku 2003, podkreśla wagę edukacji o prawach człowieka, wychowania obywatelskiego w szkole, pierwszego doświadczenia kontaktów z administracją publiczną ucznia w szkole oraz wprowadzenie edukacji nieformalnej. W dokumencie tym podkreślono powagę dostępu do informacji w edukacji młodych ludzi. Informacja traktowana jest jako kluczowa dla uczestnictwa, i prawo młodych ludzi do dostępu do informacji na temat możliwości i spraw dla nich istotnych jest uznawane w oficjalnych dokumentach europejskich i międzynarodowych. Uczestnictwo młodych w życiu lokalnym i regionalnym zaczyna się w szkole. W szkole młodzież poznaje prawa człowieka i obywatela. Powinno też mieć szanse na wypróbowanie ich, przećwiczenie uczestnictwa, poznać znaczenie słów – partycypacja, dobre rządzenie, rozliczalność, współodpowiedzialność, aktywność społeczna, samorządność uczniowska. Kluby zainteresowań, sekcje tematyczne dają możliwość poza realizacją zainteresowań również ponoszenia odpowiedzialności za funkcjonowanie klubu.

Rolą edukatora, nauczyciela, szkoły wg założeń Karty jest zachęcenie młodych do uczestnictwa w akcjach społecznych, cyklicznego wolontariatu i obrony ich wspólnych celów, poglądów, postaw z którymi się identyfikują.

Prawo do informacji publicznej i jego realizacja wynikające z art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku, są filarem sprawnie działającego państwa demokratycznego oraz rozwijającej się demokracji partycypacyjnej. Umożliwia bowiem obywatelom realizację ich pozostałych praw publicznych. Rolą edukatora jest pokazanie rzeczywistych przykładów na zastosowanie w praktyce prawa do wiedzy, jednym z takich przykładów jest właśnie prawo dostępu do informacji publicznej, oznacza dużo więcej niż dostęp do dokumentów.

CO OZNACZA PRAWO DO INFORMACJI PUBLICZNEJ DLA MŁODYCH?

Umożliwia współdziałanie uczniów z władzą szkoły przy wykonywaniu zadań publicznych, współdecydowaniu w zakresie celów wydatkowania funduszy publicznych, daje możliwość aktywności obywatelskiej.

Korzystając z prawa dostępu do informacji publicznej młodzi ludzie mogą kontrolować władzę. Sprawdzać, czy to co robią rządzący jest zgodne z prawem, czy decyzje podejmowane są obiektywnie i według przyjętych procedur, jak wydawane są publiczne pieniądze. To uprawnienie działa niezwykle animacyjnie na młodzież oraz prewencyjnie na rządzących, którzy muszą pamiętać, iż każdemu obywatelowi, bez konieczności podania uzasadnienia, przysługuje prawo do otrzymania informacji o tym, co administracja publiczna (rządowa i samorządowa) a dodatkowo doprecyzując, w przypadku uczniów dyrekcja szkoły, robi wykorzystując środki publiczne.

Prawo do informacji publicznej daje każdemu niezależnie od wieku prawo do wiedzy, realizowana jest tym samym zasada jawności działalności administracji publicznej, w tym szkoły publicznej i niepublicznej a korzystającej z funduszy publicznych, realizujące zadania publiczne.

W szkole młodzież przygląda się, doświadcza zasad jawności, rozliczalności, poszanowania praw, dostępności, równości szans. Ważne by w szkole młodzi ludzie mogli przećwiczyć chociażby możliwość zadawania pytań, udziału w procesie podejmowania decyzji ich dotyczących tj. związanych z działalnością szkoły oraz przeprowadzenia procesów demokratycznych takich jak konsultacje społeczne, wybory reprezentacji młodzieżowych poprzedzonych kampanią wyborczą. Współdecydowanie o wydatkach szkolnych pozwoli młodym ludziom uwierzyć w siłę praw obywatelskich oraz pozwoli doświadczyć współodpowiedzialności za decyzje podejmowane w szkole.

Moc sprawczą kontroli społecznej, obywatelskiej można przećwiczyć z młodzieżą wykorzystując prawo do informacji publicznej, zadając pytania władzy samorządowej lub dyrekcji szkoły.

Młodzież doświadczy tym samym partycypacji społecznej, przyczyni się do rozwoju zasady dobrego rządzenia, wspomnianej rozliczalności władzy.

Ważne jest to by młodzi ludzie zapamiętali, że pytać i otrzymywać odpowiedź ma prawo każdy niezależnie od wieku. Oznacza to, że ta forma aktywności obywatelskiej dotyczy wszystkich w przeciwieństwie do czynnego i biernego prawa wyborczego obwarowanego

kryterium wieku. Zadając pytanie nie mamy obowiązku uzasadniania „po co jest nam ta informacja”, kim jesteśmy ani zachowania formy papierowej wniosku. Wystarczy wysłać email na adres urzędu lub innej instytucji gospodarującej majątkiem publicznym i czekać na odpowiedź.

Prawo do informacji jest narzędziem obywatelskiej kontroli służąc między innymi przeciwdziałaniu zjawisku korupcji.

Justice Initiative stworzyło w szerokich konsultacjach dekalog założeń, którym powinno odpowiadać prawo do informacji. Polskie prawo spełnia prawie wszystkie standardy (bez pkt.10), które dyskutowane są na świecie. Założenia:

1. Prawo do informacji jest prawem każdego.
2. Jawność jest zasadą, a tajemnica wyjątkiem.
3. Do udzielania informacji zobowiązane są wszystkie instytucje publiczne.
4. Procedury powinny być szybkie, bezpłatne i łatwe.
5. Urzędnicy powinni udzielać pomocy wnioskodawcom w dotarciu do informacji.
6. Odmowa musi być uzasadniona.
7. Interes publiczny powinien mieć zawsze pierwszeństwo przed tajemnicą.
8. Konieczne jest zapewnienie możliwości odwołania się od negatywnej decyzji.
9. Instytucje publiczne powinny aktywnie upowszechniać informację.
10. Prawo do informacji powinno być strzeżone przez niezależną instytucję.

O ile prawo dostępu do informacji publicznej dotyczy działalności administracji publicznej oraz dysponentów środków i mienia publicznego, o tyle dostępność informacji wynikająca z tego samego przepisu Konwencji obejmuje możliwość zapoznania się z informacją przez każdego, bez ograniczenia technicznego, językowego czy statusu społecznego.

KOGO DOTYCZY DOSTĘPNOŚĆ INFORMACJI?

Problematyka dostępności informacji i dokumentów elektronicznych dotyczy każdego poszukującego informacji, korzystającego ze swoich praw i wolności w zakresie prawa do wiedzy, informacji i ich dalszego rozpowszechniania. Projektując strony WWW, należy zadbać o to, by treści w nich zawarte były dostępne dla jak największej liczby użytkowników, bez względu na posiadany przez nich sprzęt, oprogramowanie, wiek czy niepełnosprawność. Szeroko popularyzowana standaryzacja stron WWW pozwala uniknąć projektowania kilku wersji zgodnych z różnymi przeglądarkami i wersji mobilnych (standardy WCAG 2.0). Znika również problem dostosowania strony do przeglądania jej przez osoby niepełnosprawne, korzystające z różnych urządzeń.

Dostępność informacji łączy się z powiększeniem liczby adresatów oferty, co przedkłada się na wymierne zyski firm czy zmianę pozycji organizacji non-profit i not-for-profit. W tym miejscu warto podkreślić, że Internet adresowany jest do wszystkich, a zatem korzystają z niego również osoby niepełnosprawne z różnymi typami dysfunkcji, które stanowią od 8% do 10% populacji. Dotyczy to między innymi:

- osób niewidomych bądź niedowidzących, osób mogących mieć problem z postrzeganiem kolorów,
- korzystających z programów, które odczytują na głos zawartość strony internetowej (screenreadery),
- osób niepełnosprawnych fizycznie, korzystających z komputera przy pomocy specjalnych urządzeń rozpoznających ruchy gałki ocznej, obsługując go za pomocą ust, języka, bądź tylko i wyłącznie z klawiatury,
- osób głuchych czy niedosłyszących,
- osób z niepełnosprawnością intelektualną, które mogą mieć problem z przyswajaniem informacji (kwestia upraszczania komunikatu).

Dostępność informacji dotyczy w równym stopniu osób wykluczonych cyfrowo (e -wykluczenie), w wieku podeszłym (50+), osób z niższym lub inaczej ukierunkowanym wykształceniem, obcokrajowców oraz osób korzystających z mobilnych lub mało popularnych przeglądarek. Kolejną grupą są użytkownicy przestarzałego sprzętu czy powolnych łączy internetowych oraz użytkownicy wykorzystujący ultra nowoczesne technologie, np. iPad-y.

W związku z uznaniem powszechnego prawa do informacji za oczywistość, opracowane zostały wytyczne dotyczące dostępności, które wychodzą naprzeciw różnorodnym grupom interesu. Ich przestrzeganie umożliwia niemal pełną realizację prawa człowieka do wiedzy. Zaproponowane zasady dostępności informacji zawierają ogólne wytyczne, mierzalne kryteria sukcesu, wymagane i rekomendowane techniki oraz przykłady najczęściej występujących błędów.

DLACZEGO WARTO ZAJMOWAĆ SIĘ PROBLEMATYKĄ DOSTĘPNOŚCI?

Problematyka dostępności informacji dotyczy nas wszystkich. Każdy z nas nieświadomie przełamuje bariery dostępności, dotyczące m.in. niewystarczających rozmiarów czcionki, natłoku animacji, kolorowego tła, złego kontrastu, mrugania elementów (blinking) lub błysku (flash), braku napisów w pliku audio-video lub wskazówek, gdzie aktualnie znajdujemy się na stronie WWW.

Osoba dotknięta tzw. e-wykluczeniem do tego brak sprawności w obsłudze klawiatury czy myszki, obawę przed nowymi technologiami i popełnieniem błędu, a właściwie jego nieodwracalnością. Osoby niepełnosprawne wymieniają zapewne jeszcze niemożność wysłuchania treści mówionych, zobaczenia wizualizacji, fotografii, stanowiących podstawę informacji w sieci (pomimo korzystania z programów odczytu ekranu lub innych technologii wspierających), utrudniony dostęp do treści strony WWW lub danych systemu teleinformatycznego ze względu na ich format (treść w formie obrazu dokumentu, kody CAPTCHA).

Problematykę dostępności informacji elektronicznej stanowi nie tylko obowiązek prawny, ale również realizację wartości społecznych oraz korzyści płynących z poszerzenia grona adresatów – odbiorców informacji publikowanej w sieci. Dostępność informacji jest jednym z praw człowieka, gwarantowanym przez Konstytucję i regulacje międzynarodowe. Wszelkie ograniczenia dostępności informacji stanowią ograniczenie wolności praw, a tym samym rodzą nierówność społeczną, na co współczesne społeczeństwa obywatelskie nie mogą przystać.

EDUKACJA OBYWATELSKA

1. Ułatwia stawanie się obywatelem, solidarności wśród młodych, poznania i zrozumienia powagi znaczenia i współodczuwania wartości tolerancji, przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji, wykluczenia społecznego, w tym e-wykluczenia.
2. Uświadamia prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela.
3. Kształtuje postawy prorozwojowe, aktywne uczestnictwo.
4. Uczy współodpowiedzialności, strategia WIN – WIN.
5. Uświadamia wartości i zasady procesu demokratycznego w działaniu.
6. Uświadamia wielowymiarowość obywatelstwa – ekonomiczne, społeczne, kulturowe oraz z różnych poziomów integracji społecznej – obywatelstwo lokalne, regionalne, narodowe i globalne.

Wyciąg z dokumentów międzynarodowych użytych podczas prezentacji

- I. KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ
- II. KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI
- III. KONWENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH PRZECIW KORUPCJI
- IV. KONWENCJA ONZ PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ (2010/C 83/02)
proklamowana na szczycie UE w Nicei w grudniu 2000:

Artykuł 11. Wolność wypowiedzi i informacji

1. Każdy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe.
2. Szanuje się wolność i pluralizm mediów.

Artykuł 12. Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się na wszystkich poziomach, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich, z którego wynika prawo każdego do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla obrony swoich interesów.
2. Partie polityczne na poziomie Unii przyczyniają się do wyrażania woli politycznej jej obywateli.

Artykuł 42. Prawo dostępu do dokumentów

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mająca miejsce zamieszkania lub statutową siedzibę w Państwie Członkowskim ma prawo dostępu do dokumentów instytucji, organów i jednostek organizacyjnych Unii, niezależnie od ich formy.

KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI proklamowana w dniu 04.11.1950 roku

Artykuł 3. Zakaz tortur

Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Artykuł 10. Wolność wyrażania opinii

80-842 Gdańsk, ul. Osiek 11/12, tel./fax (58) 305-80-60, 305-80-61, www.gfo.pl gfo@gfo.pl

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Artykuł 11. Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.

2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń w korzystaniu z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Artykuł 14. Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

KONWENCJA NARODÓW ZJEDNOCZONYCH PRZECIW KORUPCJI – 09.12.2004 ROK

ART. 13

Udział społeczeństwa

1. Każde z Państw Stron podejmie odpowiednie środki, działając w ramach swoich możliwości i zgodnie z podstawowymi zasadami swojego prawa wewnętrznego, dla popierania aktywnego uczestnictwa indywidualnych osób i grup spoza sektora publicznego, w tym społeczeństwa, organizacji pozarządowych i organizacji

środowiskowych, w zapobieganiu i zwalczaniu korupcji oraz wzrostu społecznej świadomości dotyczącej istnienia, przyczyn i powagi zagrożeń ze strony korupcji. Uczestnictwo to powinno być wzmocnione środkami takimi jak:

(a) Zwiększenie przejrzystości i popieranie udziału społeczeństwa w procesach decyzyjnych;

(b) Zapewnienie społeczeństwu efektywnego dostępu do informacji,

(c) Podejmowanie działań informacji publicznej zwiększających nietolerancję dla korupcji, jak również programów edukacji publicznej, w tym programów szkolnych i uniwersyteckich;

(d) Poszanowanie, popieranie i ochronę wolności poszukiwania, otrzymywania, publikowania i rozpowszechniania informacji dotyczących korupcji. Wolność ta może być objęta szeregiem ograniczeń, jednak ograniczenia te mogą być jedynie zgodne z prawem i wprowadzone w zakresie, w jakim jest to niezbędne:

(i) Dla poszanowania praw lub reputacji innych;

(ii) Dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego lub publicznego zdrowia i moralności.

2. Każde z Państw Stron podejmie stosowne środki dla zapewnienia, że właściwe organy anty-korupcyjne, o których mowa w niniejszej Konwencji są znane społeczeństwu i zapewni dostęp do tych organów w celu powiadomienia, także anonimowo, o każdym incydencie, który może być uznany za stanowiący przestępstwo określone zgodnie z niniejszą Konwencją.

KONWENCJA ONZ PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH z 13 grudnia 2006 – 61/06 Convention on the Rights of Persons with Disabilities (A/RES/61/106). Polska podpisała Konwencję w marcu 2007 roku.

Artykuł 9. Dostępność

1. Aby umożliwić osobom niepełnosprawnym samodzielne funkcjonowanie i pełne uczestnictwo we wszystkich aspektach życia, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, na zasadach równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjnych i komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Środki te, obejmujące rozpoznanie i eliminację przeszkód i barier w zakresie dostępności, stosują się między innymi do: (...)

b) informacji, komunikacji i innych usług, w tym usług elektronicznych i służb ratowniczych.

2. Państwa Strony podejmą również odpowiednie środki w celu: (...)

b) zapewnienia, by instytucje prywatne, które oferują urządzenia i usługi ogólnie dostępne lub powszechnie zapewniane, uwzględniały wszystkie aspekty ich dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Artykuł 21. Wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji
Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie środki, aby osoby niepełnosprawne mogły korzystać z prawa do wolności wypowiedzania się i wyrażania opinii, w tym wolności poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów, na zasadach równości z innymi osobami i poprzez wszelkie normy komunikacji według ich wyboru, zgodnie z definicją zawartą w art. 2 niniejszej Konwencji, między innymi poprzez: (...)
a) dostarczanie osobom niepełnosprawnym informacji przeznaczonych dla ogółu ludzi, w dostępnych dla nich formach i technologiach, odpowiednio do różnych rodzajów niepełnosprawności, na czas i bez dodatkowych kosztów, (...)
c) nakłanianie instytucji prywatnych, które świadczą usługi dla ogółu ludzi, w tym przez Internet, do dostarczania informacji i usług w formie dostępnej i użytecznej dla osób niepełnosprawnych.

Opracowanie: Aneta Pierzchała-Tolak

Członkini zarządu Stowarzyszenia Sieć Obywatelska Watchdog Polska

www.siecobywatelska.pl; www.watchdogpoland.pl

Trenerka organizacji pozarządowych zajmująca się tematyką praw obywatelskich, głównie prawo dostępu do informacji publicznej, prawa do wiedzy w tym dostępności informacji. Prowadzi również szkolenia z zarządzania projektami, wprowadzania zmiany społecznej, budowania koalicji, budżetu obywatelskiego jako elementu demokracji partycypacyjnej.

Kontakt:

e-mail: aneta.pierzchala@siecobywatelska.pl

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Sprawy Zagranicznych RP.